

**EKONOMİK ETKİLİ GÜMRÜK REJİMLERİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ KULLANIMI VE
DIŞ TİCARET DENGESİNE ETKİLERİ****EFFECTS OF FOREIGN TRADE BALANCE AND USE IN TURKEY OF CUSTOMS
REGIME WITH ECONOMIC IMPACT****Öğr. Gör. Ümit Engin TEKİN**

İstanbul Gelişim Üniversitesi İstanbul/Türkiye

ÖZ

Dünyada başarıları kanıtlanmış dış ticaret politikalarının başında ihracat odaklı kalkınma stratejileri gelmektedir. Bu stratejilerin başarıya ulaşması için ülkeler yerli üreticilerini ihracata yönelik teşvik uygulamaları ile ihracat yapabilecek müteşebbisler konumuna getirmektedirler. Bu amaçla tedarikten pazarlamaya kadar geçen süreçte belli başlı teşvik yöntemleri ile ihracatçılar dünya pazarındaki rakiplerine karşı korunmaktadır. Dış ticarete en yaygın kullanılan teşvik yöntemleri ise ihracatçının üretim için ithal edeceği ham madde, yarı mamul veya ara malı üzerinde yük oluşturacak vergileri ortadan kaldıran ekonomik etkili gümrük rejimleridir. Türkiye, 1994 yılında imzalanan GATT Uruguay Nihai Senedi ve 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği anlaşması çerçevesinde ekonomik etkili gümrük rejimlerini revize etmiştir. Anlaşmalar çerçevesinde yapılan değişikliklerle birlikte ekonomik etkili gümrük rejimleri; Dâhilde işleme rejimi, hariçte işleme rejimi, gümrük antrepo rejimi, geçici ithalat rejimi ve gümrük kontrolü altında işleme rejimi olarak sınıflandırılmıştır. Bu çalışma ekonomik etkili gümrük rejimlerinin kavramsal çerçevesini irdeleyerek 2002-2017 yıllarına ait Türkiye'nin ihracat ve ithalat verileri yardımıyla dış ticaret dengesi incelenmektedir. Çalışma, genel bir değerlendirme ve öneriler ile son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İhracat Teşvik Yöntemleri, Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri, Türkiye, İhracat, İthalat

ABSTRACT

Export-oriented development strategies are at the forefront of proven foreign trade policies in the world. In order for these strategies to succeed, countries are bringing domestic producers to the position of entrepreneurs who can export with incentive applications for export. For this purpose, exporters are protected against opponents in the world market with the main incentive methods in the period from supply to marketing. The most commonly used incentive schemes in foreign trade are the economically effective customs regimes that remove the exporters' tax on raw materials, semi-finished goods or intermediary goods to be used for production. Within the framework of Turkey's signing of the Final Act of the GATT Uruguay in 1994 and the Customs Union signed agreement in 1996, revised customs regimes with economic impact. Customs regimes with economic effects, with amendments made within the framework of agreements; Under processing regime, outward processing regime, customs warehouse regime, temporary import regime, and processing regime under customs control. The conceptual framework of this study was to examine the economically effective customs regimes has examined foreign trade balance with the help of export and import data to Turkey in 2002-2017. The study concludes with a general evaluation and recommendations.

Keywords: Export Incentive Methods, Economic Effective Customs Regimes, Turkey, .Export, Import

1. GİRİŞ

Dünya ticaretinin hızlı büyümesinden pay almak isteyen ülkeler bunun en etkin yolunun ucuz ve kaliteli üretim yaparak bunu dış dünyaya pazarlamak olduğunda hemfikirler. Bu amaçla ülkeler üretimi artıracak, yatırımcıyı cezbedecek yollar ararlar. Bu yolların başında üretim yapacak yatırımcılara doğrudan uygulanan teşvikler gelmektedir. Bunlar kaynakların etkin dağılması amacıyla öncelikli sektörlerde kalkınmayı destekleyici genel uygulamalar, teknolojik alt yapıyı kuvvetlendirici ve iş gücü maliyetlerini azaltıcı teşviklerdir(Korkmaz: 2003, 48-194). Yatırım miktarını artırma amacı çerçevesinde sağlanan teşvik uygulamaları ise vergi indirimi, vergi muafiyeti ve yatırım indirimini içeren mali teşvikler, az gelişmiş bölgelere yönelik özel yatırım teşvikleri, elektrik enerjisi gibi sürdürülebilir sektörlerle yönelik teşvikler, kredi olanakları sağlayan finansal teşvikler ve alt yapı ile teknik yapıyı kolaylaştırıcı, işletmelerin faaliyete geçişlerini destekleyici kuruluş/başlangıç teşvikleri şeklindedir (Karlık, 2013: 455).

Bu teşvikler ilk etapta ihracatı artırıcı etkiler yaratamayabilirler. Yapılan teşvikler ihracat etkisi yaratmayarak iç talebe hitap etmeye başladığında bu sefer teşviğin uygulandığı sektörde dünya ticaretinin üreticisi

konumundan tüketicisi konumuna geçme riskiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Diğer taraftan yatırımcının teşvik edilmesi amacıyla yetersiz tasarruf miktarının yurt dışından borçlanma yoluyla karşılanması artan dış borç stoğuna neden olmaktadır. Üretilen ürünlerin ihracat yolu ile ülkeye döviz girişi sağlamaması durumunda ödemeler dengesi bozulmaktadır. İhracatın gerçekleşmemesi durumunda üretilen ürünlerin iç piyasaya yönlendirilmesi ise ülkenin ikinci bir borçlanma girdabına girmesine neden olacaktır. Nitekim üretilen ürünler dış pazar yerine iç pazara yönlendirildiğinde satın alma gücü düşük olan tüketicinin malı satın alabilmesi için tekrardan borçlanması gerekecektir. Hem üretim hem de tüketim için borçlanma yoluna giden ülke ister istemez ödemeler dengesi sorunuyla karşı karşıya kalacaktır(Krugman&Obstfeld&Melitz, 2017: 134). Bu sorunla karşı karşıya kalmak istemeyen ülkeler ihracata dayalı teşvik uygulamalarını tercih etmektedirler. Bu sayede uygulanan teşvikler iç pazar yerine dış pazara yönlendirilecek ve teşvikler için borçlanılan döviz, ihracat yolu ile karşılanmış olacaktır.

Bu konu ile ilgili dünyada uluslararası düzeyde ilk görüşmeler Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ) bünyesinde yapılmıştır. Bu görüşmelerde dünya ticaret hacminin artırılması için gerekli adımların atılması aynı zamanda dünya ticaret hacmini zayıflatacak unsurların da en aza indirilmesi kararlaştırılmıştır. Dünya ticaret hacmini azaltacak uygulamaların tekelleşme, damping ve sübvansiyonlar olduğu ve bu üç korumacı uygulamayla ilgili gerekli düzenlemeler yapılarak dünya ticaret hacmini artırmak hedef alınmıştır(Çiftçi, 2003: 28). İhracatı artırmak amacıyla üreticiye yapılacak her maliyet düşürücü sübvansiyon, dünya ticaretinden bağımsız olarak verileceğinden dünya ticaretine bir katkısı olmayacaktır. Hatta ihracat ürününe uygulanan bu istisnalar aynı ürünü üreten dünya üreticileri maliyet ve pazarlama açısından olumsuz etkileyeceğinden dünya ticaretinde trafik sapması ortaya çıkacaktır. Burada dünya ticaretinden bağımsız verilen sübvansiyonu açmakta yarar var: Yapılan ihracat teşviği; toprağın bedelsiz süre ile kiralanması, alt yapı ve üst yapı imkânlarından diğer sektörler için ucuz temin, ucuz kredi imkânları, devlet güvenceli üretim gibi uygulamalar ülke içerisindeki kaynaklar kullanılarak sunulan teşviklerdir(Orhan&Erdoğan, 2009: 271). Bu teşviklerin ülke içinden sunulması dünya ticaret hacmini artırıcı etki yaratmamaktadır. Evet, bir taraftan ihracatçının ucuz mal üreterek dünya piyasasında ihracat yönlü bir katkı sağlayacaktır. Lakin diğer taraftan mevcut devlet yardımlarını devreye sokmayan veya sokamayan ülkelerin ödemeler dengesi bozulacak; bu da sonuç olarak dünya ticaret hacmini zayıflatacaktır. Bu nedenle DTÖ, bir ülke sübvansiyon yolu ile üretmiş olduğu ürünü ihraç etmesi durumunda ürünü ithal eden ülkenin telafi edici vergi talep etmesini uygun bulmuştur. Bir diğer korunma yöntemi ise ithalat yapan ülkenin yurt içi üreticilerini korumak amacıyla damping soruşturmaları üzerinden ilave gümrük vergisi, anti-damping vergisi uygulamasıdır. Bu sayede yurt içinde sübvansiyon edilen ihraç malı ithal edilen ülkeye ulaştığında ek vergilerle sübvansiyon özelliğini kaydetmektedir(Ertürk, 1993: 182).

Nitekim yukarıdaki teşvik yöntemleri yerine uygulanan ihracatı artırıcı doğrudan teşvikler ihracatı artırırken aynı zamanda ithalatı da artırıcı etki yaratacağından her ihracata uygulanacak teşvik bir noktada başka bir ülkedeki ihracatçının da mal satmasına yol açacaktır. Her ülkenin doğrudan ihracata dönük teşvik uygulaması dolaylı yoldan tüm dünya ticaret hacmini artırıcı etki yaratacaktır. Bu nedenle Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ) doğrudan ihracatı artırıcı etki yaratacak teşviklerin tercih edilmesini faydalı bulmaktadır (Seyidoğlu, 2017: 217). Bu kapsamda ulusal muamele kuralı, vergiler üzerinden teşvik ve korumacılığın uygulanması, vergilerin azaltılması araç olarak kullanılarak dünya ticaret hacminin artırılması amaçlanmıştır. Vazgeçilen vergilendirmenin tahsili ise ürünü ithal edecek olan ülke tarafından karşılanacaktır(Tekin, 2006: 308). İthalatçı ülke tüketicileri daha düşük fiyatlardan tüketim yapma imkânına kavuşacaktır. Tüketici ülke ile üretici ülkenin toplam kazancı, üretici konumundaki rakip ülkelerin zararından daha fazla olacağından net etki, dünya ticaret hacminin artmasına vesile olacaktır. DTÖ doğrudan ihracatı teşvik edecek uygulamaların ihraç edilecek ürünün üzerinden alınacak vergilerden vazgeçme yolu ile olmasını her üye ülkeden talep etmektedir(Karluk, 2013: 453). Bu makalenin konusunu oluşturan ekonomik etkili gümrük rejimleri (E.E.G.R.), DTÖ tarafından belirtilmiş kıstaslar dikkate alınarak düzenlenmiş ihracat teşvikleridir. İhracat teşviği yolu ile ekonomik kalkınmayı hedefleyen bu rejimler yapılan bazı araştırmalarda cari açığı artırıcı bir etkiye neden olduğu, ihraç malı içerisindeki ithal bağımlılığını arttırdığı ve kronik cari açığa neden olduğu ifade edilmektedir. Bu makalede 2002-2017 yıllarına ait toplam ihracat ve ithalat verileri ile E.E.G.R. ihracat ve ithalat verileri karşılaştırılarak E.E.G.R.'nin dış ticaret açığına ne yönde bir etki yarattığı incelenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türkiye’de teşvik eğilimleri 1980 öncesinde ithal ikameci üretim politikası gereği içe dönük yatırımcıları destekleyici stratejiler olarak karşımıza çıkarken 1980 sonrası ihracata dönük üretim modeline geçilmesiyle

özel sektöre yönelik teşvik politikaları kullanılmaya başlanmıştır. Son yıllarda ise sermayenin hızlı hareket edebilecek kabiliyete ulaşması ile özellikle gelişmekte olan ekonomiler, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak ve küresel piyasalarda rekabet gücü kazanabilmek için yabancı yatırımcı çekme yolunda teşvik politikaları uygulamaktadırlar(Akdeve, 2013: 330).

Cumhuriyet döneminde uygulanan ilk teşvik uygulaması 1927 yılında yürürlüğe giren Teşvik-i Sanayi Kanunu'dur. Bu kanunda uygulanan teşvikler; bedelsiz arsa tahsisi, ham madde ve yarı mamul mallarına gümrük muafiyeti ve yapılacak yatırımlarda belli başlı vergi ve harçlardan istisna ile yurt içi üretim hacmini artırmak olmuştur. Yapılan teşviklerin ana amacı yeni kurulan cumhuriyette sanayileşme ve kalkınmanın sağlanmasıdır. Yapılan bu teşvik uygulamaları II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte sekteye uğramış, 1927-1937 arasında gözlemlenen hızlı büyüme yavaşlama eğilimine girmiştir. Bu dönemden 1980 yılına kadar uygulanan teşviklerin genel yapısı ithal ikameci bir görüntü çizmektedir(Korkmaz, 2003: 200). 14 Ocak 1980 kararları sonrası dünyada esen liberalleşme eğilimine Türkiye'de katılarak İhracat odaklı sanayileşme politikalarını yürürlüğe sokmuştur. Bu kapsamda uygulanan teşvikler; Türk Eximbank tarafından sağlanan krediler, sigorta ve garanti programları; ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerde vergi, resim ve harç istisnası; ihracatta KDV istisnasıdır(Ersungur & Yalman, 2009: 85).

Türkiye'nin yürürlükte olan "İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun", 1994 yılında GATT Uruguay Nihai Senedi çerçevesinde imzalanan, DTÖ "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması" kapsamında tekrardan revize edilerek yürürlüğe girmiştir. Diğer taraftan Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin kurulmasına ilişkin 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararın 12. maddesinde belirlenen yükümlülükler nedeniyle de ihracat sonrası yapılan "ihracat performansına dayalı sübvansiyonlar" yürürlükten kaldırılmıştır(Kaymakçı&Avcı, 2007: 72).

Yukarıdaki gelişmeler ile birlikte Türkiye ihracatta parasal ödeme şeklinde yapılan nakit teşviklerin yerine ihracatın finansmanı için uygun kredi imkânı(EXİMBANK), ihracata yönelik devlet yardımları, (Ar-Ge, Çevre, Pazar araştırma, Yurt dışı Ofis-Mağaza-Fuar, Eğitim yardımları vb.), ihracat ürünlerine ucuz girdi sağlanmasına yönelik araçlar kullanmıştır(Demir, 2003: 20). İhracat ürünlerine ucuz girdi imkânı veren en yaygın teşvik uygulaması ekonomik etkili gümrük rejimleridir.

3. EKONOMİK ETKİLİ GÜMRÜK REJİMLERİ (EEGR)

Uluslararası mal ve hizmet ticaretinin küreselleşme ve liberalleşmenin etkisiyle hızla büyümesi; ülkeleri ve dolayısıyla ülkelerde bulunan uluslararası firmaları rekabet, kalite ve pazarlama konularında yeni çözümler üretmeye itmişlerdir. Bunun neticesinde ülkeler karşılıklı anlaşmalarla ticarete kullanılacak olan girdilerin maliyetlerini minimize etmenin yollarını aramışlardır(Brown, 2003: 19). Ülkemizde bu amaçla dış ticaret mevzuatında yeni yapılanmalara gidilerek Türk ihracatçısını uluslararası pazarlarda rekabet edebilmesini, ürettiği malı mevcut ve yeni pazarlara sunabilmesini, dünya kalitesinde üretim yapabilmesini sağlamak amaçlanmıştır. Dış ticaret mevzuatında yapılan düzenlemeler ihracatta kullanılacak üretim mallarının maliyeti üzerinde yük oluşturan gümrük vergisi, özel tüketim vergisi ve katma değer vergisini kaldırarak Türk ihracatçısına daha ucuz mal üretme imkânı vermektedir. Bu amaçla yapılan ekonomik etkili rejimler:

- ✓ Dâhilde İşleme Rejimi (işleme)
- ✓ Hariçte İşleme Rejimi (işleme)
- ✓ Gümrük kontrolü altında işleme rejimi (işleme)
- ✓ Geçici ithalat rejimi (kullanım)
- ✓ Gümrük antrepo rejimi (depolama) olarak incelenmektedir.

Ekonomik etkili gümrük rejimler içerisinde yer almayan rejimler ise aşağıda sıralanmaktadır:

- ✓ Serbest dolaşıma giriş rejimi (ithalat)
- ✓ İhracat rejimi
- ✓ Transit rejimi (taşıma) olarak ele alınmaktadır.

Tablo 1: Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri ile Toplam İhracat ve İthalat Karşılaştırması

YILLAR	İHRACAT TOPLAM(M İLYON USD)	E.E.G.R. İHRACAT TOPLAM (MİLYON USD)	İHRACAT ORANI (%)	TOPLAM İTHALAT (MİLYON USD)	E.E.G.R. İTHALAT TOPLAMI (MİLYON USD)	İTHALAT ORANI (%)	NET İHRACAT (MİLYON USD)	E.E.G.R. NET İHRACAT (MİLYON USD)	İHR/İTH ORANI (%)	E.E.G.R. İHR/İTH ORANI (%)
2002	36.059	9.427	0,26	51.533	8.073	0,16	-15.474	1.354	0,70	1,17
2003	47.252	24.461	0,52	69.339	11.666	0,17	-22.087	12.795	0,68	2,10
2004	63.167	34.161	0,54	97.539	17.300	0,18	-34.372	16.861	0,65	1,97
2005	73.476	38.335	0,52	116.772	17.472	0,15	-43.296	20.863	0,63	2,19
2006	85.534	44.256	0,52	139.576	19.956	0,14	-54.042	24.300	0,61	2,22
2007	107.271	53.047	0,49	170.062	25.261	0,15	-62.791	27.786	0,63	2,10
2008	132.027	63.555	0,48	201.963	32.262	0,16	-69.936	31.293	0,65	1,97
2009	102.142	46.632	0,46	140.928	21.103	0,15	-38.786	25.529	0,72	2,21
2010	113.883	53.924	0,47	185.544	27.301	0,15	-71.661	26.623	0,61	1,98
2011	134.906	64.455	0,48	240.841	32.911	0,14	-105.935	31.544	0,56	1,96
2012	152.461	65.496	0,43	236.545	32.836	0,14	-84.084	32.660	0,64	1,99
2013	151.802	68.393	0,45	251.661	32.915	0,13	-99.859	35.478	0,60	2,08
2014	157.610	68.905	0,44	242.177	33.217	0,14	-84.567	35.688	0,65	2,07
2015	143.838	59.122	0,41	207.234	28.752	0,14	-63.396	30.370	0,69	2,06
2016	142.529	58.399	0,41	198.618	27.943	0,14	-56.089	30.456	0,72	2,09
2017*	129.033	53.033	0,41	190.217	24.266	0,13	-61.184	28.767	0,68	2,19
ORT	110.812	50.350	0,46	171.284	24.577	0,15	-60.472	25.773	0,65	2,02

Kaynak: TÜİK Bilgi Dağıtım Daire Başkanlığının bilgi talebi cevabına istinaden temin edilen gümrük rejim kodları dikkate alınarak derlenmiştir.

Makale içerisinde kullanılan verilerin temin edildiği Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Ekonomik Etkili Gümrük Rejimlerine ait sağlıklı verilerin 2002 yılından sonra toplanabildiği ve bu nedenle yapılacak çalışmalarda 2002 yılı baz alınmasını tavsiye etmişlerdir. Makale içerisinde kullanılan veriler TÜİK tarafından yapılan tavsiye dikkate alınarak 2002-2017 yılları veriler kullanılmıştır.

2002-2017 yılları arasında ekonomik etkili gümrük rejimleri ihracatının toplam ihracat içerisindeki payının % 46 olduğu görülmektedir. Yapılan her iki ihracatın birinin ekonomik etkili gümrük rejimleri yolu ile yapılması ülkemizin bu rejimlere bağımlılığını göstermektedir. Aynı şekilde ekonomik etkili gümrük rejimleri yolu ile yapılan ithalatın toplam ithalat içerisindeki payının % 15 olduğu görülmektedir. Bu veriler dikkate alınarak ekonomik etkili gümrük rejimleri yolu ile yapılan dış ticaretin ödemeler dengesine artı bir katkı sağladığı söylenebilir. Nitekim net ihracat verileri incelendiğinde 2002-2017 yılları arasında net ihracatın ortalama -60 milyar dolar olduğu görülürken ekonomik etkili gümrük rejimleri yolu ile yapılan dış ticaret sonucu 2002-2017 yılları arasında ortalama net ihracatın 25 milyar dolar olduğu görülmektedir. Son olarak dış ticaretin cari dengeye ağırlığını tespit etmek amacıyla ihracatın ithalatı karşılama oranlarına baktığımızda 2002-2017 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranının % 65 olduğu görülmektedir. Ekonomik etkili gümrük rejimleri yolu ile yapılan dış ticarete ise ihracatın ithalatı karşılama oranı % 202 olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomik etkili gümrük rejimleri yolu ile yapılan ihracatın ithalatı iki katından fazla miktarda karşılaması ödemeler dengesi içerisinde cari açığı kapatıcı olumlu bir etki sağlarken diğer taraftan ihracat içerisinde E.E.G.R. yüksek bağımlılığın konjonktürün değiştiği dönemlerde ihracatta esnekliği azaltarak ithalat bağımlılığını artırıcı etkiye sebep olabilmektedir. E.E.G.R. içerisinde tespit etmiş olduğumuz tespitlerin rejimler içerisinde nasıl bir dağılım içerisinde olduğuna bakmak için rejimlerin aynı yıllar baz alarak toplam ithalat-ihracat ve EEGR ithalat-ihracat verileri kullanılarak dış ticaret açığına yansımaları incelenecektir.

3.1 Dâhilde İşleme Rejimi (D.İ.R.)

Dâhilde işleme rejimi, “yurt içinden temin edilemeyen bazı ham madde, yarı mamul, mamul, ambalaj ve işletme malzemelerinin gümrük vergileri ve ithalata bağlı diğer vergileri teminata bağlanarak ithal edilmesi ve ithal edilen eşyanın işlenmesi sonucu elde edilen eşyanın ihracı halinde şartlı muafiyet sisteminde teminatın iadesi - geri ödeme sisteminde tahsil edilen vergilerin geri verilmesi şeklinde ihracata destek sağlamak amacıyla düzenlenmiş bir ekonomik etkili rejimdir.”(Gümüş, 2006: 35). Başka bir tanımda “Dış ticaretçilerin öngörülen süre zarfında işlendikten sonra ihraç etmeleri şartıyla, ihraç mallarının üretimi için ihtiyaç duydukları malları, ithalatta alınması gereken her türlü vergiden ve diğer ticaret politikası önlemlerine (kota, anti-damping, anti- sübvansiyon) tabi olmaksızın teminat karşılığında ithal edilmelerine olanak sağlayan sistemdir. Daha kısa bir ifadeyle, ihracat yapma taahhüdü vermek şartıyla üretimde kullanılacak ham madde ve yarı mamullerin ithal edilmesi esnasında uygulayacak gümrük vergisinden muafiyet sağlayan bir ihracatı teşvik sistemidir.(Kemer, 2005: 125).

Dâhilde işleme rejiminin devlet tarafından kullanılma amacı; ülke ekonomisinden temin edilecek ham madde, ara malı imalatının ülke sınırlarında yüksek fiyatlarda seyrettiği dönemlerde ihracatçılara dünya piyasa fiyatlarından ham madde ve ara malı temin etme imkânı sağlamaktır (Demir, 2003: 340). Böylece yüksek vergiye tabi girdi mallarının dâhilde işleme rejimiyle Türk ihracatçısının vergi yüküne maruz kalmasını engelleyerek ihracatın maliyetini azaltarak ihracatı arttırmak, ihraç ürünlerini çeşitlendirmek ve uluslararası piyasalarda ihracatçıya rekabet gücü kazandırmak amaçlanmıştır. Ucuz ham madde temini sağlayan ihracatçı; uluslararası piyasada düşük maliyetle üretim yapabilmekte, uluslararası pazarda ürününü daha rahat pazarlar ve bu sayede üretimini arttırarak ölçek ekonomisine geçebilir (Tekin, 2017: 194).

Dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan işleme faaliyetleri; “eşyanın montajı, kurulması ve diğer eşya ile birleştirilmesi dâhil olmak üzere işçiliğe tabi tutulması, eşyanın işlenmesi, eşyanın yenilenmesi, tamir edilmesi, işlem görmüş ürünler içinde bulunmayan ancak bu ürünlerin üretilmesini sağlayan veya kolaylaştıran önceden belirlenmiş bazı eşyaların kullanılması” anlamına gelmektedir (Atan, 1995: 176).

Rejim kapsamında ülke içerisinde işleme faaliyeti sonucunda elde edilen tüm ürünler “İşlem görmüş ürün” statüsünde kabul edilir. İşleme faaliyetleri sonucunda elde edilen işlem görmüş ürün dışındaki ürünler “İkincil işlem görmüş ürün” olarak adlandırılır (Artan, 1999: 44). Örneğin yurt dışından ithal edilen buğdayın ülke içerisinde işlenerek makarna, un haline getirilmesi nedeniyle bunlar asıl işlem görmüş ürün olarak görülmektedir. Bu işlem esnasında çıkartılan kepek ise ikincil işlem görmüş ürün olarak kabul edilmektedir. Burada ithal edilen buğday miktarı ile üretilen makarna veya unun miktarına oranı, dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan işlemin verimlilik oranını göstermektedir (Ceyhan, 2006: 48).

Sistemin yurt içi üreticiyi olumsuz etkilememesi, sektörün ithal ham maddeye bağımlılığının artmasını engellemek ve cari açığı artırıcı etki yaratmaması amacıyla karar vericiler belli başlı önlemler almışlardır. Bu önlemlerin başında döviz kullanım oranı gelmektedir. Döviz kullanım oranı, ithal edilen eşyaya ilişkin CIF ithal değerinin, ihraç edilen işlem görmüş ürüne ilişkin FOB ihraç değerine bölümü sonucu elde edilir ve bu kapsamda, ilgili gümrük beyannamesindeki 46. hanesindeki istatistikî kıymet esas alınır. Döviz kullanım oranının amacı, dâhilde işleme rejimi sonunda Türkiye’ye yüzde kaç oranında döviz girdisi sağlandığının öğrenilmesidir. Bir başka ifadeyle, ihraç edilen ürünlerden kazanılan döviz için yurt dışına ne oranda döviz ödendiğinin bulunması amaçlanmaktadır (Cebeci & Yılmaz, 2013: 210). Döviz kullanım oranı DİİB kapsamında; otomotiv sektöründe düzenlenen belgeler için azami %65, deri ve deri mamulleri ile çimento, cam, toprak ve seramik ürünleri sektöründe düzenlenen belgeler için azami %60, tekstil ürünleri sektöründe düzenlenen belgeler için azami %65, konfeksiyon ve orman ürünleri sektöründe düzenlenen belgeler için azami %70, bunun dışında kalan sektörler için azami %80 olacak şekilde düzenlenmiştir (DİR Tebliği: 2017-20).

Tablo 2: D.İ.R. ile Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri İhracat ve İthalat Verileri

YILLAR	D.İ.R. İHRACAT (Milyon USD)	D.İ.R. İTHALAT (Milyon USD)	E.E.G.R. İHRACAT (Milyon USD)	E.E.G.R. İTHALAT (Milyon USD)	D.İ.R. / E.E.G.R. İTHALAT ORANI (%)	D.İ.R. / E.E.G.R. İHRACAT ORANI (%)	NET D.İ.R. İHRACAT (Milyon USD)	DİR İHR/İTH ORANI
2002	9.322	8.018	9.427	8.093	0,99	0,99	1.304	1,16
2003	24.171	11.554	24.461	11.666	0,99	0,99	12.617	2,09
2004	34.115	16.356	34.161	17.300	0,95	1,00	17.759	2,09
2005	37.811	17.259	38.335	17.474	0,99	0,99	20.552	2,19
2006	43.582	18.799	44.256	19.956	0,94	0,98	24.783	2,32
2007	52.187	24.297	52.747	25.261	0,96	0,99	27.890	2,15
2008	62.830	30.794	63.555	32.262	0,95	0,99	32.036	2,04
2009	46.413	21.471	46.631	21.103	1,02	1,00	24.942	2,16
2010	53.743	26.268	53.924	27.301	0,96	1,00	27.475	2,05
2011	64.225	31.144	64.455	32.911	0,95	1,00	33.081	2,06
2012	65.267	30.766	65.496	32.836	0,94	1,00	34.501	2,12
2013	65.289	32.227	68.393	32.915	0,98	0,95	33.062	2,03
2014	68.543	31.623	68.905	33.217	0,95	0,99	36.920	2,17
2015	58.807	26.255	59.013	28.579	0,92	1,00	32.552	2,24
2016	58.166	24.652	58.399	27.943	0,88	1,00	33.514	2,36
2017	52.807	23.427	53.033	24.266	0,97	1,00	29.380	2,25
ORT.	49.830	23.432	50.324	24.568	0,96	0,99	26.398	2,09

Kaynak: TÜİK Bilgi Dağıtım Daire Başkanlığı'nın bilgi talebi cevabına istinaden temin edilen gümrük rejim kodları dikkate alınarak derlenmiştir.

Dâhilde işleme rejiminin ekonomik etkili gümrük rejimleri içerisindeki ağırlığının tespit edilmesi amacıyla Tablo 2'deki veriler dikkate alınmıştır. Veriler incelendiğinde ekonomik etkili gümrük rejimleri içerisinde yapılan dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatın oranı 2002-2017 yılları arasında ortalama %96 olduğu aynı yıllarda yapılan ithalatın ise % 99 olduğu görülmektedir. İhracat teşvik modeli olarak ülkemizde kullanılan en yaygın ekonomik etkili gümrük rejiminin dâhilde işleme rejimi olduğu anlaşılmaktadır. Dir kapsamında yapılan ihracatın ithalatı karşılama oranının % 209, net ihracatın 26.398 milyon USD olması bu rejim kapsamında dış ticaret fazla verdiğimizizi göstermektedir.

3.2. Hariçte İşleme Rejimi (HİR)

Hariçte işleme rejimi, “serbest dolaşımdaki eşyanın yurt dışında işlenmesi, tamir edilmesi veya yenilenmesi amacıyla geçici olarak ihraç edilmesi ve işlem görmüş ürünün serbest dolaşıma girmesinin sağlanmasına imkân veren rejim” olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle “serbest dolaşımdaki eşyanın hariçte işleme faaliyetlerine tabi tutulmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesi’nden geçici olarak ihracı ve bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin ithal vergilerinden tam veya kısmi muafiyet suretiyle yeniden serbest dolaşıma girişine ilişkin hükümlerin uygulandığı rejim”dir(İKV, Belirtilmemiş: 105). Serbest dolaşımdaki eşyanın geçici ihracı halinde, söz konusu eşyaya Türkiye Gümrük Bölgesi dışına çıkışı için öngörülen ihracat vergileri, ticaret politikası önlemleri ve diğer işlemler uygulanır. Hariçte işleme izin belgesinin/hariçte işleme izninin süresi azami 12 aydır(Gümrük Yönetmeliği: Madde 397).

İthal edilen işlem görmüş ürünlerin aynısını veya benzerini üreten Türkiye'deki üreticilerin temel ekonomik çıkarlarının olumsuz etkilenmemesi kaydıyla ihraç eşyasının satışının hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki pazarlarda düşük maliyetle ve yüksek kalitede üretim yapılması hedeflenmektedir(Gümrük Kanunu: Madde 135). Düşük maliyet ve yüksek kalitede üretimin sağlanmasıyla yurt içi ürünlerin fiyatları aşağı çekilerek enflasyonun düşürülmesi, ihracatta ise kaliteli ve düşük maliyetli ürünlerin üretilmesi yolu ile uluslararası rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir.

Tablo 3: HİR Kapsamı Yapılan İhracat ve İthalat Verileri

YILLAR	GEÇİCİ İHRACAT (Milyon USD)	İTHALAT (Milyon USD)	GEÇİCİ İHRACAT+İTHALAT (Milyon USD)	İTHALAT / GEÇİCİ İHRACAT+İTHALAT ORANI (%)
2002	130	80	210	0,38
2003	348	116	464	0,25
2004	492	156	648	0,24
2005	558	197	755	0,26
2006	563	192	755	0,25
2007	642	298	940	0,32
2008	758	369	1127	0,33
2009	235	205	440	0,47
2010	204	176	380	0,46
2011	260	225	485	0,46
2012	229	229	458	0,50
2013	317	245	562	0,44
2014	362	415	777	0,53
2015	315	292	607	0,48
2016	232	443	675	0,66
2017	225	276	501	0,55
ORTALAMA	367	245	612	0,41

Kaynak: TÜİK Bilgi Dağıtım Daire Başkanlığı'nın bilgi talebi cevabına istinaden temin edilen gümrük rejim kodları dikkate alınarak derlenmiştir.

2002-2017 yılları arasında yapılmış olan hariçte işleme rejimi kapsamında geçici ihraç edilen eşyalar tablo 3'de ikinci sütunda görülmektedir(ortalama 367 milyon dolar). Bu eşyalar yurt dışında daha iyi bir işleme faaliyeti görmek amacıyla geçici ihraç edilmektedirler. Üçüncü sütunda, geçici ihraç edilen bu eşyaların yurt dışında işlem gördükten sonra tekrar ülkeye dönüşlerinde bünyelerinde var olan ithal eşyasının miktarını görmekteyiz (ortalama 245 milyon dolar). İthal eşyasının miktarı geçici ihraç olan eşyanın yurtdışında gördüğü işlem veya işçilik olarak ifade edilmektedir. Dördüncü sütunda toplam HİR kapsamında yapılan geçici ihraç ile yurt dışında işlem görmüş eşyanın içerisindeki ithal miktarının toplamı yer almaktadır (612 milyon dolar). Son sütun ise işlenmiş olarak elimize geçen HİR kapsamındaki eşyanın içerisindeki ithal eşyanın oranını vermektedir (ortalama 0,42). Veriler incelendiğinde 2002-2017 yılları arasında ortalama yıllık ekonomik etkili gümrük rejimlerinin 75 milyar dolar olduğu HİR kapsamında yapılan ticaret hacminin 612 milyon dolar ile çok düşük değerlerde kaldığı görülmektedir. Rejimin eşyaya uygulanacak daha iyi bir işçilik ve işlem için komşu ülkelere götürülmesi en kolay uygulama olarak karşımıza çıkarken oranın düşük

seyretmesi komşu ülkelerle ticaret ilişkilerimizin ihracat odaklı üretim uygulamasında yeterince etkin kullanılmadığını göstermektedir. Rejim kapsamında kullanılan ithalat oranının yüzde 41 olarak seyretmesi toplam ithal bağımlılığı dikkate alındığında HİR rejimi kapsamında ithal bağımlılığının yüksek olmadığını göstermektedir.

3.3. Geçici İthalat Rejimi

Geçici ithalat rejimi, serbest dolaşıma girmemiş eşyanın ithalat vergilerinden tamamen ya da kısmen muaf olarak ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, Türkiye Gümrük Bölgesi içinde kullanılması ve bu kullanım sırasındaki olağan yıpranma dışında, herhangi bir değişikliğe uğramaksızın yeniden ihracına olanak sağlayan hükümlerin uygulandığı rejimdir. Eşyanın sergilenmesi, tamir edilmesi, kullanılması gibi eşyanın tüketilmesine imkân vermeyen faaliyetler bu rejim kapsamında hayat bulmaktadır. Geçici ithalat rejimi kapsamındaki eşya kiralanamaz, ödünç verilemez, bir başkasının kullanımına bırakılamaz ve satılamaz. Bu nedenle tüketilebilir eşyalar, ayniyat tespiti yapılamayan eşyalar, yasaklı mallar ve ülke ekonomisine zararı olacak eşyaların bu rejim kapsamında geçici ülkeye ithali yapılamamaktadır(Gümrük Kanunu: Madde 128).

Geçici ithalat rejimi kapsamında getirilen eşyanın kesin ithalinin yapılması durumunda; gümrük vergilerinin tutarı, geçici ithalat rejimine ilişkin beyanda bulunduğu tarihte söz konusu olan vergi oranı ve diğer vergilendirme unsurlarına istinaden tespit edilir. Sergi ve fuar amacıyla getirildiğini düşündüğümüz bir eşyanın fuarlarda sergilendiği esnada satışının yapılarak serbest dolaşıma girmesi durumunda eşya için ödenecek vergilerin hesaplanmasında eşyanın geçici olarak ülkeye girdiği tarihteki vergi oranlarının dikkate alınacağı belirtilmektedir. Aynı zamanda eşya serbest dolaşım statüsü kazanacağı için eşyaya ticaret politikası önlemlerinin uygulanması ve ithali için öngörülen diğer işlemlerin tamamlanması gerekmektedir. Rejim kapsamında geçici ithal edilecek eşya, kısmi ve tam muafiyet kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesi'ne giriş yapabilmektedir(Tekin, 2017: 189).

Tablo 4: Geçici İthalat Kapsamında Yapılan İhracat ve İthalat Verileri

YILLAR	G.İ.R. İTHALAT (Milyon USD)	G.İ.R. KESİN İTHALAT (Milyon USD)	G.İ.R. İTH/ G.İ.R. KESİN İTH ORANI (%)	TOPLAM İTHALAT (Milyon USD)	EEGR İTHALAT (Milyon USD)	G.İ.R. İTH /EEGR İTH. ORANI (%)	G.İ.R. İTH /İTH. ORANI (%)
2006	954	184	0,19	139.576	19.956	0,05	0,01
2007	656	53	0,08	170.062	25.261	0,03	0,00
2008	1.083	34	0,03	201.963	32.262	0,03	0,01
2009	390	55	0,14	140.928	21.103	0,02	0,00
2010	1.970	140	0,07	185.544	27.301	0,07	0,01
2011	2.705	176	0,07	240.841	32.911	0,08	0,01
2012	1.815	168	0,09	236.545	32.836	0,06	0,01
2013	1.213	192	0,16	251.661	32.915	0,04	0,00
2014	1.778	35	0,02	242.177	33.217	0,05	0,01
2015	2.949	31	0,01	207.234	28.752	0,10	0,01
2016	3.408	84	0,02	198.618	27.943	0,12	0,02
2017	1.081	122	0,11	190.217	24.266	0,04	0,01
ORT	1.667	106	0,08	200.447	28.227	0,06	0,01

Kaynak: TÜİK Bilgi Dağıtım Daire Başkanlığı'nın bilgi talebi cevabına istinaden temin edilen gümrük rejim kodları dikkate alınarak derlenmiştir.

Tablo 4'teki veriler dikkate alındığında 2002-2017 yılları arasında ortalama yıllık geçici olarak ithal edilen eşyaların %8'i kesin ithalat kapsamında ülkemizde serbest dolaşım hakkı kazanmışken geri kalan kısmı süresi bitimiyle beraber ülkeyi terk etmiştir. Geçici ithalat kapsamında ithal edilen eşyaların ekonomik etkili gümrük rejimleri içerisindeki payının ortalama yıllık %6 olduğu, toplam ithalat içerisindeki payının ise % 1 olduğu görülmektedir. Bu rejimin daha çok ticari mahiyette kullanılmamak üzere ülkeden geçici girişi yapılan sergi ve fuar eşyalarını kapsadığı dikkate alındığında; toplam ithalatın %1'ini kapsamaması, bizim gibi çevresel avantajları olan bir ülkenin ticarete önemli bir pazarlama aracı olan fuar, sergi v.b. etkinliklerin yeterli seviyede kullanılmadığını göstermektedir.

3.4. Gümrük Antrepo Rejimi

Gümrük işlemleri içerisinde gümrük gözetimine tabi eşyaların muhafaza edildiği, beyan edilen eşya ile fiziki eşyanın kontrolünün sağlıklı bir yerde yapılmasına imkân veren kapalı veya açık alanlara antrepo adı verilmektedir. Serbest dolaşımda olsun veya olmasın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulacak eşya muhafaza edilmek amacıyla antrepolara alınmaktadır. Nasıl ki gümrük gözetimindeki bir eşyanın taşınma

işlemi transit rejimiyle sağlanıyorsa aynı eşyanın bir gümrük işlemine tabi olması amacıyla muhafaza edilmesi gümrük antrepo rejimi hükümleriyle sağlanmaktadır. Bu rejimin amacı eşyanın gümrük işlemleri yapılırken eşyanın gözetime tabi olduğu ayniyet ve kalite şartlarını muhafaza etmektir (Gümrük Yönetmeliği: Madde 328). Serbest dolaşımda olmayan eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi içerisinde muhafaza edilmek istenmesi durumunda ise beyan sahibi antrepo beyannamesi düzenlenerek gümrük antrepo rejimine tabi tutması gerekmektedir.

Tablo 5: Gümrük Antrepo Rejimi Kapsamında Yapılan İthalat

YILLAR	G.A.R. KESİN İTHALAT (Milyon USD)	G.A.R. E.E.G.R. İTHALAT (Milyon USD)	TOPLAM İTHALAT (Milyon USD)	E.E.G.R. İTHALAT (Milyon USD)	G.A.R. İTH /E.E.G.R. İTH. ORANI (%)	G.A. R. İTH /İTH. ORANI (%)
2002	7.422	1.414	51.533	8.073	0,18	0,14
2003	12.845	1.757	69.339	11.666	0,15	0,19
2004	19.050	2.449	97.539	17.300	0,14	0,20
2005	20.908	2.638	116.772	17.472	0,15	0,18
2006	23.797	2.527	139.576	19.956	0,13	0,17
2007	26.952	2.795	170.062	25.261	0,11	0,16
2008	30.833	3.560	201.963	32.262	0,11	0,15
2009	27.636	3.717	140.928	21.103	0,18	0,20
2010	61.160	7.216	185.544	27.301	0,26	0,33
2011	77.061	9.262	240.841	32.911	0,28	0,32
2012	70.670	8.841	236.545	32.836	0,27	0,30
2013	73.520	8.405	251.661	32.915	0,26	0,29
2014	75.530	8.534	242.177	33.217	0,26	0,31
2015	69.491	6.453	207.234	28.752	0,22	0,34
2016	64.391	6.039	198.618	27.943	0,22	0,32
2017	58.040	5.106	190.217	24.266	0,21	0,31
ORT	44.957	5.045	171.284	24.577	0,20	0,24

Kaynak: TÜİK Bilgi Dağıtım Daire Başkanlığı'nın bilgi talebi cevabına istinaden temin edilen gümrük rejim kodları dikkate alınarak derlenmiştir.

Gümrük antrepo rejimi kapsamında muhafaza edilen serbest dolaşımda olmayan eşyanın miktarı yetkili kurumlar tarafından ilan edilmemektedir. Bu nedenle kullandığımız veriler serbest dolaşımda olmayan eşya olarak gümrük antrepolarında muhafaza edilen eşyaların ekonomik etkili gümrük rejimleri kapsamında ithali veya kesin ithali durumunda ortaya çıkan miktarlardır. Tablo 5 incelendiğinde; gümrük antrepo rejimi kapsamında ülkemizde muhafaza edilen serbest dolaşımda olmayan eşyanın gümrük işlemleri tamamlanarak kesin ithalatı 2002-2017 yılları arasında ortalama yıllık 45 milyar dolar iken ekonomik etkili gümrük rejimleri kapsamında yapılan ithalatın ise 5 milyar dolar olduğu görülmektedir. Gümrük antrepo rejimi kapsamında ithal edilen miktarın ekonomik etkili gümrük rejimleri kapsamında ithal edilen miktar içerisindeki payın %20 olduğu görülmektedir. Ekonomik etkili gümrük rejimleri kapsamında ithal edilen eşyaların 1/5'inin gümrük antrepo rejimi kapsamında muhafaza edilmesi gümrük antrepolarının ihracat teşviklerinin işleyişinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Aynı şekilde gümrük antrepo rejimi kapsamında yapılan ithalatın toplam ithalat içerisindeki payına baktığımızda bu oranın %24 olduğu görülmektedir. Oranın artması bize bu rejimin sadece ekonomik etkili gümrük rejimleri kapsamında değil aynı zamanda kati ithalat esnasında da kullanıldığını göstermektedir. İthal edilen ürünlerin % 20-25 civarında bu ithalatla yapılıyor olması genel ve özel antrepoların etkin bir şekilde kullanıldığı göstermektedir.

3.5. Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi

Gümrük kontrolü altında işleme rejimi; "serbest dolaşıma girmemiş eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi'nde ithalat vergilerine ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, niteliğini veya durumunu değiştiren işlemlere tabi tutulmaları ve bu işlemlerden elde edilen ürünün gümrük vergileri üzerinden serbest dolaşıma girmesine imkân veren rejim"dir. Elde edilen bu tür ürünler, işlenmiş ürün olarak adlandırılır (Yıldırım & Özsağır, 2013: 156). Bu rejim kapsamında işlenmiş ürün olarak ayakkabı üreteceğimizi düşünürsek bu

ayakkabı için gerekli olacak kalıp, deri vb. ara malı ürünlerinin ithali gümrük bölgesi dışından sağlanabilecektir. Temin edilen bu ürünler Türkiye Gümrük Bölgesi'ne girerken herhangi bir vergiye tabi olmayacaktır ve alınması gereken vergiler teminata bağlanmak şartıyla ülke içerisinde işleme tabi tutulabileceklerdir. Getirmiş olduğumuz deri, kalıp vb. ürünler kullanılarak ülke içerisinde işlenip nihai mal olan ayakkabı üretilebilecektir. Vergilendirme ise getirilen ara malı üzerinden değil Türkiye Gümrük Bölgesi'nde işlenen ayakkabı üzerinden alınacaktır. Eşya üzerinden gerekli görülen vergilendirme yapıldıktan sonra ise alınmış olan teminatlar hak sahibine iade edilmektedir.

Bu teşvik kapsamından yararlanabilmek için ithal edilecek eşyaların aşağıdaki şartları sağlaması gerekmektedir:

- ✓ İşlenmiş ürünler içinde ithal eşyasının teşhisinin mümkün olması,
- ✓ Eşyanın işlenmesinden sonra, rejime tabi tutulduğu sıradaki niteliğine veya durumuna dönüştürülmesinin ekonomik olarak mümkün olması,
- ✓ Rejimin uygulanmasının, ithal eşyasının tabi olduğu menşe ve miktar kısıtlaması kurallarının etkilerini saptırmaması,
- ✓ Türkiye'deki benzer eşyanın üreticilerinin temel ekonomik çıkarlarını olumsuz etkilememesi(Gümrük Yönetmeliği: Madde 375).

Tablo 6: Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi İthalat Verileri

YILLAR	G.K.A.İ.R. İTHALAT (Milyon USD)	TOPLAM İTHALAT (Milyon USD)	EKONOMİK ETKİLİ GÜMRÜK REJİMLERİ İTHALAT (Milyon USD)
2002	1	51.533	8.073
2003	4	69.339	11.666
2004	8	97.539	17.300
2005	10	116.772	17.472
2006	10	139.576	19.956
2007	12	170.062	25.261
2008	15	201.963	32.262
2009	10	140.928	21.103
2010	11	185.544	27.301
2011	21	240.841	32.911
2012	35	236.545	32.836
2013	76	251.661	32.915
2014	337	242.177	33.217
2015	56	207.234	28.752
2016	54	198.618	27.943
2017	44	190.217	24.266
ORTALAMA	44	171.284	24.577

Kaynak: TÜİK Bilgi Dağıtım Daire Başkanlığı'nın bilgi talebi cevabına istinaden temin edilen gümrük rejim kodları dikkate alınarak derlenmiştir.

Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi kapsamında yapılan ithalatın 2002-2017 yılları arasında yıllık ortalama 44 milyon dolar seviyelerinde seyrettiği görülmektedir. Toplam ithalatın 198 milyar dolar, E.E.G.R. kapsamında yapılan ithalatın ise 24 milyar dolar olduğu göz önüne alındığında ihracat teşvik kapsamında tercih edilmeyen bir rejim olduğu gözlemlenmektedir. Toplam ithalat içerisinde çok düşük miktarlara sahip olması bu rejimin ithalat bağımlılığına etkisinin olmadığını göstermektedir. Nitekim Avrupa Birliği'nin 2008 yılında Resmi Gazete 'de yayınlamış olduğu AB gümrük kodunda gümrük kontrolü altında işleme rejimi ihracat teşvik yöntemleri içerisinde çıkarılarak dâhilde işleme rejimi ile birleştirilmesine karar verilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ekonomik etkili gümrük rejimleri kullanım alanları olarak birbirlerinden farklılık göstermelerine rağmen ana amaçları ihracatı arttırmaktır. Söz gelimi dâhilde işleme rejimi ihracatın artırılması amacıyla ithal edilen

eşyaların vergi muafiyetinden yararlandırılarak işlenip ihraç edilmesini sağlarken hariçte işleme rejimi ülke içerisinde yeterli maliyet ve kalitede temin edilemeyen eşyaların yurt dışında vergiden muaf bir şekilde işlem görmesine imkân vermektedir. Diğer taraftan geçici ithalat rejimi, yurt dışından ülkemize geçici olarak gelecek eşyaların tüm vergilerden muaf bir şekilde sergilenmesi sağlanmaktadır. Bu sayede ülkeler arası karşılıklı muamele gereği ülkemizdeki ihracatçılar da diğer ülkelerde vergilerden muaf olarak ihraç ürünlerini sergileme imkânına kavuşmaktadırlar. Belirli vergi muafiyetleri yoluyla ihracatı arttırmayı amaçlayan E.E.G.R.'nin ihracatı artırırken ithalat üzerinde nasıl bir etki yarattığını her birim ihracat içerisinde ne miktarda ithal girdisi kullanılarak tespit edilemeye çalışılmıştır

Ekonomik etkili gümrük rejimlerinin toplam ihracat içerisindeki payı ise 2002-2017 yılları arasında yıllık ortalama % 46, toplam ithalat içerisindeki payının ise % 15 olduğu görülmektedir. Bu veriler dikkate alınarak ekonomik etkili gümrük rejimleri yolu ile yapılan dış ticaretin ödemeler dengesine artı bir katkı sağladığı görülmektedir. 2002-2017 yılları arasında net ihracatın ortalama eksi 60 milyar dolar olduğu görülürken ekonomik etkili gümrük rejimleri yolu ile ortaya çıkan net ihracatın ortalamaya 25 milyar dolar olduğu görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranlarına baktığımızda 2002-2017 yılları arasında toplam ihracatın toplam ithalatı karşılama oranının % 65 olduğu görülmektedir. Ekonomik etkili gümrük rejimlerinde ise bu oran % 202 olduğu anlaşılmaktadır. Veriler incelendiğinde ekonomik etkili gümrük rejimlerinin dış ticaret fazlası verdiği, toplam dış ticaret açığını daraltıcı bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Ekonomik etkili gümrük rejimleri yolu ile yapılan ihracatın ithalatı iki katından fazla miktarda karşılama ödemeler dengesi içerisinde cari açığı kapatıcı olumlu bir etki sağlarken diğer taraftan ihracat içerisinde E.E.G.R.'nin yoğunluğunun fazla olması ihracat teşvik yöntemi olarak etkin bir uygulama olduğunu fakat yüksek bağımlılığın konjonktürün değiştiği dönemlerde ihracatta esnekliği azaltarak ithalat bağımlılığını arttırıcı etkiye sebep olma riskini de yanında barındırdığını belirtmek gerekir.

2008 yılında Avrupa gümrük kodunda yapılan değişikliklerle beraber ekonomik etkili gümrük rejimleri de yeniden düzenlenmiştir. Bu çerçevede dâhilde işleme rejimi kapsamında kullanılan geri ödeme sistemi yeni düzenleme ile kaldırılmaktadır. Gümrük kontrolü altında işleme rejimi ise dâhilde işleme rejimi ile birleştirilmektedir. Bu kapsamda gümrük rejimleri depolama, taşıma, özel kullanım ve işleme olmak üzere dört sınıfa ayrılmaktadır. Ekonomik etkili gümrük rejimleri olarak depolama kısmında gümrük antrepo rejimi, özel kullanımda geçici ithalat rejimi, işleme kısmında ise dâhilde işleme rejimi ile hariçte işleme rejimi bulunmaktadır. Ülkemizin gümrüklerde işlem maliyetlerini ve zaman kayıplarını en aza indirmek amacıyla gerekli olan düzenlemeleri en kısa sürede tamamlayarak Avrupa Birliği Gümrük Mevzuatı'na uyum sağlaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdeve E. & Karagöl E. T. (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 37: 329-350
- Artan, T. (1999). Dâhilde İşleme Rejiminin İncelenmesi, Gümrük Dergisi, 5 (17), 42-45
- Atan, T. (1995). Türkiye-Ab ve Gümrük Mevzuatı, Gümrük Müşavirleri Derneği Yayınları, İstanbul
- Brown R. L. (2003). Eco-Economy, Tema Yayınları, s 19, Çeviri: A.Yeşim Erkan, İstanbul
- Cebeci A. K. & Yılmaz M. (2013). Dâhilde İşleme Rejimi Ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi (1996-2011), Fırat üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 23(2) :205-224, Elazığ
- Ceyhan S. (2006). Dâhilde İşleme Rejiminin İşleyişi, Gümrük Dergisi, 54:48, Ankara
- Çiftçi H. (2003). Dış Ticaret ve Gümrük Politikalarının Ekonomik Krizlerdeki Rolü, Gümrük Dergisi, 12(43): 24-60
- Demir A. (2001). İhracatı Teşvik Yöntemlerinden Dâhilde İşleme Rejimi, Gümrük Dergisi, 10(36), 11-23
- Demir M. (2003). İhracat Teşvikleri, Detay Yayınları, Ankara
- Demir M. (2003). İhracat Teşvikleri ve İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Analizi, Türk Dış Ticaret Vakfı, Ankara
- Ersungur M. Ş. & Yalman İ. N. (2009). Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Sivas İlinde Bir Uygulama, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,10(1):81-98
- Gümüş M. (2006). Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yurt İçi Alımlar, Gümrük Dergisi, 54: 35, Ankara

- İKV (Belirtilmemiş). AB ve Türkiye-AB İlişkileri, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 172: 105
- Karluk R. S. (2013). Uluslararası Ekonomi, Teori ve Uygulama, Beta Yayınları, 10. Baskı, İstanbul
- Kaymakçı O. & Avcı N. (2007). Uluslararası Ticarete Giriş, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Kemer O. B. (2005). Dış Ticaret Teknikleri, Alfa Aktüel,1. Baskı, İstanbul
- Korkmaz E. (2003). İktisadi Gelişme ve Mali Sistem. Lebib Yalkın Matbaası, İstanbul
- Krugman P.R. & Obstfeld M. & Melitz M.J. & Çeviri: Özsoy O. (2017), Uluslararası Ekonomi: Teori ve politika, Palme Yayınları, 10. Baskı, Ankara
- Orhan O. S. & Erdoğan S. (2009). Genel Ekonomi, Umuttepe Yayınları, Kocaeli
- Resmi Gazete, Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat:2006/12)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (İhracat:2017/3)
- Resmi Gazete, 4458 sayılı Gümrük Kanunu, 04.11.1999 tarihli, Hariçte işleme rejimi genel hükümler, madde 135
- Resmi Gazete, Gümrük Yönetmeliği, 07.10.2009 tarihli, Hariçte işleme rejimi izin süresi, madde: 397-328
- Seyidoğlu H. (20,17). Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayınları, İstanbul
- Tekin A. (2006). Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 16
- Tekin A. & Tekin Ü. E. (2017) “Gümrük İşlemleri”, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Tekin, Ü.E. (2017). “Dâhilde İşleme Rejiminin İhracat ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2016)”, International Journal of Academic Value Studies, 3(19):192-206
- Yıldırım M. S. & Özsağır A. (2013). Avrupa Birliğine Uyum Çerçevesinde Gümrük Rejimlerinin Değerlendirilmesi: Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri, KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1):151-182